

Nikola Vuletić
Zadar

O NEKIM PROBLEMIMA JADERTINSKOG VOKALIZMA

UDK: 811.135.8' 342.622

Rukopis primljen za tisak 11.04.2005.

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Žarko Muljačić, Vladimir Skračić

U prilogu se obrađuje problematika jadertinskog vokalizma, u usporedbi s veljotskim i ragužejskim vokalizmom, sa ciljem preispitivanja teorija o relativnom jedinstvu dalmatskih dijalekata, a u svjetlu novih spoznaja iznesenih u radovima Muljačića, Butlera i Tekavčića, kao i novootkrivenih dokumenata iz Državnog arhiva u Zadru.

Ključne riječi: dalmatski, jadertinski, vokalizam

0. Uvod

Pod jadertinskim podrazumijevamo autohtoni idiom dalmatoromanskog tipa¹ koji se govorio u Zadru i na zadarskim otocima,² a izumiranje kojeg je izravno povezano s

¹ O terminima *dalmatski*, *dalmatoromanski* i *iliroromanski* vidi ponajprije Muljačić 2000 (1997): 417-429. Većina Muljačićevih radova o dalmatskom objavljenih do 1997. sabrana je i objavljena 2000. kod *Böhlau Verlag* pod naslovom *Das Dalmatische. Studien zu einer untergegangenen Sprache*. Pri citiranju tih radova slijedimo paginaciju te knjige, a ne publikacija u kojima su radovi izvorno objavljeni. Uz godinu 2000. dodajemo i godinu kada su pojedini radovi prvi put objavljeni (npr. Muljačić 2000/1971) kako ne bi dolazilo do zabuna. Na taj postupak bili smo prisiljeni budući da, zbog ratnih i poratnih prilika, knjižnica Filozofskog Fakulteta u Zadru nije uspjela nabaviti sve publikacije u kojima je Muljačić objavljivao, premda se on osobno često trudio da dostavi separate. Muljačićev kapitalni doprinos dijakroniji ragužejskog, *Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. st.*, koji *Das Dalmatische* donosi samo u skraćenu obliku, konzultirali smo u izvorniku iz 1962.

² Ovdje ubrajamo: Ugljan, Pašman, Dugi otok, Ist, Iž, Lavdaru, Molat, Olib, Premudu, Ravu, Sestrunj, Silbu, Škardu, Tun, Zverinac, te njima pripadajuće manje otoke i škoje, a iz povijesnih razloga i Kornate. Da se domaće romanstvo bitno duže zadržalo na otocima negoli na kopnu, nije samo pretpostavka nego, već od vremena Petra Skoka, nepobitno dokazana činjenica. Na obali su Hrvati vrlo rano izbili na more (Nin, Biograd), pa smo mišljenja da se domaći romanski idiom na obali (osim, naravno, u samom Zadru) nije zadržao duže vrijeme.

definitivnom uspostavom mletačke vlasti na tom području. Prvi ga je, kao autonomni jezični entitet, identificirao Rosenkranz (1955), a dosad najdetaljniji njegov prikaz dao je Zamboni (1976). Cilj je ovog rada analizirati jadertinski tonički vokalizam u usporedbi s veljotskim i raguzejskim, a na temelju povijesne jezične građe (toponima u spisima zadarskih bilježnika,³ te dalmatizama u mletački i latinski pisanim ugovorima i inventarima iz Državnog arhiva u Zadru) i suvremene toponomastičke građe sa zadarskih otoka.⁴ S obzirom na bitne inovacije u proučavanju dalmatske dijakrone fonologije, do kojih je došlo osamdesetih i devedesetih godina 20. st., ponajprije zahvaljujući Muljačiću (brojni radovi već od kraja osamdesetih godina, v. popis literature), Butleru (1976) i Tekavčiću (1976),⁵ te s obzirom na novootkrivene dokumente,⁶ mišljenja smo kako je potrebno vratiti se ovoj temi.

1. Povijesne okolnosti

O vremenu izumiranja jadertinskog postoje različita mišljenja: dok Zamboni (1976: 22) zagovara njegov opstanak sve do početka 16 st., Muljačić (2000: 427) smatra da jadertinski »[...] sia 'morto' un po' prima che il raguseo [...]« (kraj 15. st. / poč. 16. st. – op. N. V.). Čini nam se da je izumiranje ovog idioma u izravnoj vezi sa sljedećim događajima:

1) Zbog križarsko-mletačkog osvajanja i pustošenja Zadra 1202. velik dio Zadrana iselio se u Biograd. Uspriko brzom povratku, ratna pustošenja i egzodus morali su zadati težak udarac gradskoj dalmatofonoj zajednici.

2) Novi egzodus, ovaj put u Nin, uslijedio je nakon mletačkog osvajanja Zadra 5. lipnja 1245. U opustjeli grad počinju se naseljavati Mlečani. Naseljavanje je, međutim, slabo napredovalo jer su Mlečani nerado ostajali u gradu porušenih zidina okruženom slavenskim stanovništvom. Zbog takvih prilika mletački je Senat 1247. dopustio odbjegliim građanima povratak u grad uz uvjet da ne sklapaju brakove s Hrvatima.⁷

3) Nakon definitivne uspostave mletačke vlasti u gradu 1409., Senat je odlučio da se iz grada uklone plemići neskloni Republici, kao i oni čiji su rođaci živjeli u Hrvatskoj. Između 1410. i 1414. iz Zadra je u Veneciju deportirano 47 plemića, te 15 pučana. Deportirani su svi muški članovi najuglednije obitelji Nassis stariji od šesnaest godina, a nastradale su i obitelji Begna, Butovano, Calcina, Cesanis, Civaleli, Galo, Gignano, Grisogono, Pechiaro, Rosa, Soppe i Zadulini, sve pripadnici staroga gradskog patricijata, kao i hrvatske plemićke obitelji Varicassi i Georgiis. Većina ih je zadržana u Veneciji do sredine tridesetih godina

³ Pogotovo u Hilje (1994: 49-76).

⁴ Za otok Pašman koristimo neobjavljenu terensku građu prikupljenu u veljači 2003. u sklopu projekta *Toponimija neistraženih sjevernodalmatinskih otoka i obale* nositelja doc. dr. Vladimira Skračića. Za srednji i vanjski niz zadarskih otoka (Dugi otok, Ist, Iž, Lavdara, Molat, Olib, Premuda, Rava, Sestrunj, Silba, Škarda, Tun, Zverinac), v. indekse i opise u Skračić 1996., a za Kornate indekse i opise u Skračić 1987.

⁵ U tom povodu sam Zamboni kaže: »Soltanto a bozze già tirate, infine, ho potuto prender visione dell'importante contributo di P. Tekavčić, *Sul vocalismo neolatino autoctono nelle coste orientali dell'Adriatico* [...]« (Zamboni 1976: 24, n. 38).

⁶ Ovom prilikom zahvaljujemo mr. Robertu Lejaku iz Državnog arhiva u Zadru, koji nam je stavio na raspolaganje neke inventare iz 14. st. iz fonda *Magnifica Comunità di Zara*. Na neke dokumente naišli smo sami tijekom istraživanja u Državnom arhivu u Zadru.

⁷ Usp. Kojić/Barbalić 1975: 52.

15. st.⁸ Ako uzmemo u obzir opservacije de Diversisa o Dubrovniku, po kojem je dalmatski u 15. st. bio svojevrsnim tajnim kodom gradske aristokracije i primijenimo isti model na Zadar, postaje jasno da je deportacija zadarskih patricija morala zadati smrtni udarac jadertinskom idiomu. Zbog dvadesetogodišnjeg izbivanja svojih očeva i venecijanizacije gradske uprave, mladi plemići jednostavno nisu imali od koga naučiti jezik. Sustavnim proučavanjem genealogije spomenutih obitelji moglo bi se utvrditi iz kojih su obitelji dolazile supruge, odnosno majke pojedinih plemića, te tako utvrditi koju su ulogu u očuvanju jezika mogle imati ženske osobe u obitelji. Nadamo se da ćemo uskoro biti u prilici reći nekoliko riječi i o toj temi.

2. Metodološke postavke

Do danas ne raspoložemo ni jednim organskim tekstom (u punom smislu te riječi) na jadertinskom. Čuvena zadarska pisma iz 1325. i 1397., tekstovi koje Zamboni (1976: 35) kvalificira kao »[...] i pochi testi dalmatici di una qualche organicità [...]« pokazuju jedan dalmatoromanski idiom impregniran mletačkim utjecajima. Zbog toga smo u proučavanju jadertinskog »osuđeni« na traženje »sumnjivih« formi u dokumentima pisanim latinskim (u kojima su dalmatizmi često latinizirani) i mletačkim jezikom, te na istraživanje onomastičke, uglavnom toponomastičke građe. Takvo je stanje, *mutatis mutandis*, karakteristično i za bolje poznate dalmatoromanske idiome, kao što su veljotski i raguzejski.⁹ U ovom radu uzeli smo u obzir i sljedeće novopronađene dokumente, sastavljene u potpunosti na snažno venecijaniziranom pučkom romanskom govoru: inventar dobara Pietra Zadulinija iz 1346.,¹⁰ jedan ugovor o najmu iz 1389.,¹¹ jednu izjavu o zajmu iz 1398.,¹² te oporuku Grigora Longina iz 1434.¹³ U potrazi za koliko-toliko organskim jadertinskim tekstovima sustavno je pregledana sva bilježnička produkcija XIII. i XIV. stoljeća. Nažalost, iz kužne 1348., za koju bismo mogli očekivati da su nacrti oporuka sastavljeni u velikoj hitnji, te da često nisu bili prevedeni na latinski, nije se sačuvao ni jedan jedini dokument bilo koje vrste! Kronološki najbliži je Franciscus Manfredis iz Piacenze (1349.-1350.), no kod njega su svi dokumenti na latinskome. Neugodno je i što je većina dokumenata sastavljenih na pučkom romanskom jeziku izašla iz bilježničke kancelarije Articutiusa iz Rivignana, rodom Furlanca, čiji materinji jezik obiluje diftonzima svake vrste. Hiperdifongacije kod njega, međutim, nema. Je li namjerno izbjegavao diftonge (ako ih je bilo), ne znamo.

Prema Muljačiću (2000/1997: 429), postojala su, oko 1100., tri *srednja*¹⁴ dalmatoromanska jezika: jadertinski, raguzejski (dubrovačkoromanski) i labeatski

⁸ O progonima patricija vidi detaljno Raukar/Petriccioli/Švelec/Peričić 1987: 37-44.

⁹ O tome vidi posebno Swiggers 1987: 289-290.

¹⁰ DAZd. *Magnifica Communità di Zara*. Inventari i oporuke, b. I/sv. 8/f. 8.

¹¹ DAZd. SZB: Articutius de Rivignano (1383-1416), b. V/sv. I/1/f. 1r.

¹² DAZd. SZB: Articutius de Rivignano (1383-1416), b. IV/sv. III/3/f. 34r.

¹³ DAZd. SZB: Theodorus de Prandino (1403.-1441.), b. VI/sv. I/12/f. 16r-20r.

¹⁴ Termin *srednji jezik* (tal. *lingua media*) označava idiom koji nikad nije dosegnuo fazu *elaboracije* (u što, između ostalog, spada i standardizacija), što je značajka tzv. *viših jezika* (tal. *lingua alta*). *Srednji jezici* nadređeni su, u sociolingvističkom ključu, tzv. *nižim jezicima* (tal. *lingue basse*). *Srednji jezici* su, dakle, u isto vrijeme *niži*

(dalmatoromanski idiom Crnogorskog primorja, u koje od 1945. spada i Boka kotorska te područja uz Skadarsko jezero), te hipotetski još jedan srednji dalmatoromanski idiom (arbežanski – dalmatoromanski idiom Raba). Veljotski (krčkoromanski), jedini nama izravno poznati dalmatoromanski idiom, bio je, prema Muljačiću, *niži jezik* jadertinskoga.¹⁵ Ova potonja pretpostavka nije bez važnosti za našu analizu. Podrazumijeva li Muljačić, na neki način, veću tipološku sličnost jadertinskoga s veljotskim nego s drugim dalmatoromanskim idiomima? Muljačićeva klasifikacija, naime, osim sociolingvističkih činjenica, uključuje i razmatranje tipoloških obilježja ovih idioma. Treba obratiti pozornost na termin *dalmatico settentrionale* kojim se Muljačić prije koristio, a koji uključuje sljedeće idiome, direktno i indirektno potvrđene: veljotski, osorski, rapskoromanski, jadertinski, trogirskoromanski i splitskoromanski.¹⁶ Taj se *dalmatico settentrionale* suprotstavlja raguzejskom na području toničkog vokalizma. Veljotski, dakle, ne samo da je *niži jezik* jadertinskoga u sociolingvističkom ključu nego mu je, po Muljačiću, i tipološki vrlo blizak. Cilj je naše analize utvrditi u kolikoj je mjeri tomu tako i na osnovi toga pokušati utvrditi mjesto jadertinskoga među dalmatoromanskim govorima.

Usput bismo spomenuli još jedno važno pitanje, a to je pitanje postojanja, u Muljačićevoj terminologiji, jednog dijalekta B jadertinskog, dakle dijalekta kojim bi govorili dvojezični Hrvati u Zadru. Muljačić u brojnim radovima iz svoje novije faze postulira postojanje jednog dijalekta A veljotskog kojim bi govorili domaći krčki Romani, te jednog dijalekta B kojim bi govorili dvojezični krčki Hrvati.¹⁷ Za raguzejski Muljačić jasno kaže: »[...] nessuna traccia che si possa addebitare a un dialetto B prestigioso, parlato da Croati bilingui.«¹⁸ Što se tiče jadertinskoga, bez detaljnijih istraživanja zasad ne bismo ulazili u ovo pitanje. Spomenimo tek kako činjenica da je dobar dio ne samo građanstva već i gradskog patricijata bio hrvatskog porijekla (obitelji Varicassi (Varikašić), Georgiis (Jurjević), Cesanis (Šubić)¹⁹, vjerojatno i Nassis (Našić), te drugi) upućuje na mogućnost postojanja jednog takvog dijalekta B jadertinskog kojim bi se služili dvojezični Hrvati, a koji bi onda mogao utjecati i na dijalekt A romanskog življa (kako postulira Muljačić za veljotski). Nadamo se da ćemo uskoro imati priliku pozabaviti se detaljnije ovom temom.

jezici u odnosu na njima nadređeni *viši jezik* i *viši jezici* u odnosu na njima podređene *niže jezike*. Primjerice, današnji istriotski govori bili su *niži jezici* pulskog istroromanskog idioma, a ovaj je bio *niži jezik* mletačkoga (što ni u kojem slučaju ne znači da mu je bio podređen u genealoškom smislu, kao što je npr. andaluzijski kastiljskom). Nakon definitivne venecijanizacije pulskoga gradskog idioma, današnji su istriotski govori postali *niži jezici* mletačkog (usp. Muljačić 2000/1997: 424). Za neupućene u ovu terminologiju, v. npr. Muljačić (1993), članak koji tretira razvoj mletačkog od visokog k nižem jeziku, a čija bibliografija upućuje na daljnje Muljačićeve radove u kojima razvija svoj relativistički pristup.

¹⁵ V. Muljačić 2002: 948.

¹⁶ Usp. Muljačić 2000/1997: 423.

¹⁷ Među najnovijima radovima v. Muljačić 2001: 280.

¹⁸ Muljačić 2001: 280-281.

¹⁹ U jednom dokumentu mletačkog vijeća iz 1352. čuveni Ludovikov admiral Jacomo Cesanis naziva se »Jacobus dictus Subichus de Cesanio« (v. Klaić / Petricioli 1976: 219). *Cesano*, *Cessano*, *Cisani*, *Cesanio* itd. predstavljaju latinizirane oblike hrvatskog toponima Jošani (kod Udbine) u dokumentima od XIII. do XV. stoljeća.

3. Jadertinski vokalizam

3.1. Naglašeno /a/

Muljačić (usp. npr. 2000/1971: 199) pretpostavlja vrlo rani prijelaz naglašenog romanskog /a/ u /ɔ/ u veljotskom, budući da se /a/ u daljnjem razvoju ponaša upravo kao /ɔ/: u otvorenom slogu, preko faze diftongacije (*/wo/) prelazi u /u/, npr. PLACET > [pluk] (LŎCU > [luk], a u zatvorenom slogu u /wa/, npr. FALSU > [fwals] (MŎRTE > [mwart]). Po Hadlichu (1965: 43 i dalje) taj je proces posljedica slavenskog utjecaja. Prema Butleru (1976: 222 i dalje) /a/ u veljotskom uvijek daje /ûo/, a taj diftong onda samo u oksitonskim riječima, i to samo u otvorenom slogu daje /u/. Zamboni (1976: 28) također postulira /a/, /ɔ/ > /ɔ/ > /uo/ (tj. /wo/) s oznakom *protodalmatico* - za njega, riječ je o prvoj bitnoj promjeni u dalmatskom (pandalmatskom?) vokalizmu, koja prethodi diftongaciji /ɔ/. Raguzijsko /a/ rano se razdvaja na alofone [ä] u otvorenom i [â] u zatvorenom slogu koji su se kasnije fonematizirali.²⁰

Zadarska arhivska građa pruža nam sljedeće podatke: u zatvorenom slogu isključivo grafija *a*, u otvorenom uglavnom *a*, jedan jedini slučaj s *u* (*dur* < DARE, 1325., ali *dar* 1397.),²¹ dva s *o* (*mone* < MANI, *spode* < SPATE, oba 1346.),²² te rijetki slučajevi s *e* (*una lena caprina* (X. st.), *moreles* (1317.), usp. Zamboni 1976: 36; ID: 400).²³ Grafija *dur* u pismu iz 1325., koje Zadraniin Todru de Fomat piše dubrovačkom »kancelaru«, čini nam se iznimno bitnom, jer je zasad jedini dokaz za /a/ > /u/ u otvorenom slogu na zadarskom području. Vrlo je zanimljivo da i Bartoli (ID: 394) i Zamboni (1976: 36-37) preskaču tu činjenicu. Čini se posve jasnim da je riječ o refleksu latinskog DARE, a da bismo to potvrdili, citiramo čitavu rečenicu, onako kako ju je objavio Bartoli (ID: 350): »*A mi fo ditu qui lu frar d' maistru nicola murar si dimanda rasun nanti la curti de ragusa contra franciscu meu ftiol de s(oldi) XX de gr(ossi) li qual auia dat maistru nicola a francisu p[er – op.] dur li a-mi*«, dakle »koje je dao m. Nikola Francisku da ih da meni«. Istina, očito je da je prisutan izvjesni polimorfizam, jer u istom retku imamo *dat* < DATU, ali to ne mijenja na činjenici da je DARE dalo *dur*. S obzirom na brojne potvrde iz veljotskog za slobodno /a/ > /u/ (preko /ɔ/), skloni smo u grafiji *dur* vidjeti »ispravnu« dalmatsku formu, dok bismo forme s /a/ (*datu* i ostale) protumačili intenzivnom venecijanizacijom, koja izbija iz doslovno svakog retka ovog iznimno važnog dokumenta.

²⁰ V. Tekavčić 1971-73: 81.

²¹ Iako je, u slučaju *dur*, naizgled riječ o zatvorenom slogu, tomu nije bilo tako u razdoblju u kojem naglašeno /a/ prolazi kroz procese o kojima je riječ. Dočetni samoglasnik morao je u dalmatskom dočekati znatno kasniju fazu silazne diftongacije, jer je bez opstanka dočetnog samoglasnika ne bi ni bilo (o ovome v. Tekavčić 1982a: 54). I po Muljačiću »l'apocope [...] accompagnè la seconde diphtongaison...« (v. Muljačić 2000/1971: 205).

²² Može li grafija *a* odražavati velarno /a/ (npr. *camastri*, *camastras*, usp. hr. *komoštre*) pitanje je na koje sada ne možemo odgovoriti. Bartoli (ID: 394) dopušta tu mogućnost: »Tuttavia questa lettera (*a* – op.) può rappresentare un suono labiale (ä).«

²³ Za *moreles* Zamboni (1967: 56) daje: »*moreles* (1317): *quadraginta decorentes... qualiter apares (!) et moreles. Muralos 'morali, travicelli in legno'* (Venezia, 1134), CVA [P. Sella, *Glossario latino italiano. Stato della Chiesa - Veneto --Abruzzi, Città del Vaticano, 1944 – op. N. V.*], 377; it. sett. *moral, mural, mer. murale, DEI* [C. Battisti / G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, I-V, Firenze, 1950-57 – op. N. V.], IV, 2505, 2531.«

Nasuprot primjerima za velarizaciju u dokumentima, toponimi na zadarskom području nude samo /a/, kako u otvorenome, tako i u zatvorenom slogu (*GELLIANU > Ugljan,²⁴ *POSTUMIANU > Pašman, *BALNEAE > Banj (u dokumentima *Bagno, insula Bagni*), RUBRICATA > *Lapkat* i *Vergata* (1279.-89.) (Vrgada), *MEDIANU > Žman,²⁵ *SIPHONATA > Šipnata (na više otoka) itd.²⁶ Budući da su Slaveni zadržali /a/ u gore navedenim toponimima, čini nam se da bi velarizaciju /a/ trebalo smjestiti u razdoblje nakon doseljenja Slavena, što ujedno znači da su se govornici općeslavenskog jezika prilikom svog dolaska na Jadran susreli s kasnolatinofonima, a ne dalmatofonima (nema romanskih jezika prije 9. st.). Prva faza velarizacije /a/ (u tom slučaju nakon doseljenja Slavena) bila bi vjerojatno /ã/, što su notari mogli zapisati i kao *a*.²⁷ To bi /ã/ onda, preko /ɔ/, a vjerojatno i preko diftonga */wo/, imalo tendenciju prelaska u /u/ u otvorenom slogu, čemu parira jak mletački utjecaj, te se konačno učvršćuje /a/: u Zadru imamo *dur* 1325., ali *dar* 1397. Kako ćemo vidjeti u nastavku, /ɔ/ i /o/ u jadertinskom također prelaze u /u/, a zbog mletačkog utjecaja u dokumentima se miješaju grafije *u* i *o*.

Dostupni podatci dopuštaju nam da, s dozom opreza, postuliramo postojanje velarizacije /a/ u jadertinskom. Što se tiče moguće palatalizacije, ako grafiju *lena* (10. st.) i latinizirani oblik *moreles* (1317.) uistinu treba tumačiti kao palatalizaciju naglašenog /a/, ostaje nejasno u kojim okolnostima bi došlo do te pojave.

3. 2. Naglašeni /ɛ/ i /ɔ/

Schürr (1956: 112; 118) i Straka (1956: 253) pridaju diftongaciji /ɛ/ i /ɔ/ panromanski karakter, te je smještaju na početak 4. st. Schürr osim toga smatra da se radi o metafonetičkoj, dakle uvjetovanoj diftongaciji, s kasnijom generalizacijom metafonetičkih diftonga /ja/ (/je/), /wa/ (/wo/) i izvan metafonetičkog položaja, a u tom su ga sljedili Muljačić, Tekavčić, Hadlich, Zamboni i ostali značajni proučavatelji veljotskog.²⁸ Muljačić je poslije napustio Schürrovo učenje, te od kraja osamdesetih godina (pa sve do danas) počeo razvijati vrlo zanimljivu i dobro argumentiranu teoriju o utjecaju slavensko-romanske simbioze na razvoj veljotskog vokalizma, te postojanju dijalekata A (dijalekt krčkih Romana) i B (dijalekt dvojezičnih krčkih Hrvata) veljotskog.²⁹ U raguzejskom, u kojem, kako smo već naveli,

²⁴ Po Skoku (1950: 104), ovaj je toponim u izgovoru zadarskih Romana glasio *Galano*. Vjerojatnijim nam se čini oblik *Galan*, s obzirom da jadertinski poznaje apokopu, prije jačeg mletačkog utjecaja, koji uzrokuje restituciju dočetnih samoglasnika (usp. Zamboni 1976: 46). Sve ikad prikupljene srednjovjekovne grafije imaju *a* u poziciji koja nas zanima. Isto i za Pašman.

²⁵ Usp. Skok (1950: 117-118).

²⁶ Možda i Muntan, ako dolazi od MONTANU, a ne od MONTONE, gdje bi onda /o/ dalo /a/, analogno nekim primjerima u veljotskom NOME > [nam], iako u veljotskom MONTONE > [montwan] (usp. ID: 320).

²⁷ Kako sugerira Bartoli (usp. ID: 394), te čak navodi i primjere za neobične oscilacije, kao što je grafija *mart* za MORTE!, usp. ID: 395; Zamboni (1976: 37) daje dva slučaja s *o* u Zadru.

²⁸ Do zaključenja ovog broja *Čakavske riči* nismo, nažalost, uspjeli konzultirati važnu knjigu Fernanda Sáncheza Mireta *La diptongación en las lenguas románicas*, Lincom, München, 1998. Bit Sánchезove kritike Schürrove teorije prenosimo iz sažetka knjige objavljenog na stranici izdavača <http://www.lincom-europa.com>: »Esta hipótesis [de Schürr – op. N. V.] falla radicalmente en su base fonética: no existe una diptongación metafónica del tipo que Schürr imagina. [...] Las vocales Ę y Ŏ breves latinas diptongaron en las lenguas y los contextos que les permitieron una mayor duración.«

Muljačić ne nalazi tragove postojanja dijalekta B, diftonzi /je/ (<ε/) i /wo/ (</ɔ/) su se razvili do silaznih diftonga /iə/, /úə/ prije faze snažnijeg mletačkog utjecaja (13./14. st.).³⁰

Zadarski dokumenti³¹ za /ε/ u oba tipa sloga imaju uglavnom grafiju *i*, u zatvorenom slogu ponekad i *e* (npr. *catinella*, *tugulella*, *cercellus*).³² Primjeri s /je/, /ja/ za /ε/ u zatvorenom slogu uglavnom se svode na slučajeve koji se mogu pripisati i utjecaju likvida (npr. *Muncial*; *Monchiel*, 1397., danas *Munčé* (Muče) na Ižu) < MONTICĚLLU,³³ *rigudielle* u zadarskom Statutu), iako imamo i jedan primjer izvan tog položaja (*puniento*, 1259),³⁴ dok izvan tog položaja (*carpita*, *mantili*, *banciti*, *mulite*, svi iz 1346.), a katkad i u tom položaju (*bucili*, 1346.) dominiraju oblici s *i*, redom u leksemima u kojima u talijanskom dolazi /ε/ ispred geminiranih suglasnika. Što se tiče /ɔ/, u dokumentima su podjednako zastupljene grafije *o* i *u*, dok primjera za diftongaciju nema.

Pokušajmo sada dati jedan tablični prikaz refleksa od /ε/ i /ɔ/ u sva tri dalmatoromanska idioma o kojima je riječ:

	veljotski		raguzejski		jadertinski	
	otv. slog	zatv. slog	otv. slog	zatv. slog	otv. slog	zatv. slog
/ε/	/i/	/ja/	/je/, /iə/, /i/	/e/	/i/	/je/, /ja/, /i/, (/e/?)
/ɔ/	/u/	/wo/, /wa/	/wo/, /úə/, /u/	/o/	/u/	/u/, /o/

Ako raguzejske »regresivne« diftonge /je/, /wo/ u otvorenom slogu treba pripisati mletačkom utjecaju (kako misli Muljačić), zašto takvim diftonzima nema traga u zadarskim dokumentima, gdje je mletački utjecaj morao također biti vrlo jak? Ako dopustimo da je jadertinski diftongirao /ε/ i /ɔ/, možemo li reći da je jedanaest zadarskih pobuna između 1116. i 1357. imalo tako snažne jezične posljedice da je u Zadru uspješno privedena kraju monoftongacija /je/ i /wo/ (koji bi u tom slučaju prošli i kroz fazu /iə/, /úə/, kao u Dubrovniku)? Naime, dubrovački dokumenti ukazuju na to da je, usprkos mletačkom utjecaju, raguzejski došao na prag monoftongacije /iə/ > /i/, /úə/ > /u/.³⁵ Muljačić s pravom ukazuje na to da nijedan dio naše obale nije u srednjem vijeku bio pod mletačkom vlašću

²⁹ Usp. Muljačić 1991, jedan od prvih radova na tu temu, te ostale radove u razdoblju koje slijedi, sve do Muljačić 2002.

³⁰ V. Muljačić 1962: 302; 307 i Tekavčić 1971-73: 83. Indirektni dokaz za ovaj proces je po Muljačiću restitucija /je/, /wo/ u otvorenom slogu (sukladno procesima u mletačkome početkom 14. st.), umjesto očekivanih /i/, /u/ (rezultati dediftongacije, kao u veljotskom).

³¹ Uglavnom samo oni pisani mletački. U latinskim dokumentima vrlo su rijetki »vulgarni« oblici.

³² Usp. Zamboni 1976: 37. Ovi primjeri su očito latinizirani.

³³ Ovaj toponim s grafijom *a*, te toponim Močal na Mljetu, odudaraju od opće slike gdje kao rezultat diftongacije /ε/ imamo /je/. No, mislimo kako posljedica po Muljačićevu teoriju nema, jer on govori o povlačenju akcenta u otvorenom slogu, a u *Muncial*, Močal radi se o zatvorenom slogu. Drugo je pitanje, u slučaju Mučala, zašto se /je/ otvorilo u /ja/ kad raguzejski monoftongira u ovoj situaciji. Za Zadar, čini se da je *Muncial* (ni Bartoli, ni Zamboni ne daju godinu za ovu potvrdu) samo varijanta grafije *Monchiel* (iz 1397, v. Hilje 1994: 69), koja se odnosi na Muče na Ižu.

³⁴ Usp. Zamboni 1976: 37.

³⁵ V. Muljačić 1962: 302. Tekavčić (1971-73: 83) navodi da su /iə/ i /úə/ u raguzejskom bili »[...] in procinto di monottongarsi in /i/, /u/ [...]«.

tako dugo razdoblje kao Dubrovnik (uz kratke prekide 1205. - 1358.).³⁶ Ako je, u tim uvjetima, monoftongacija zamisliva u Dubrovniku, bilo bi nerazumno ne dopustiti je i u Zadru, u kojem Mlečani neće imati mira do 1409. Istina, dostupni podatci ne dopuštaju nam da kategorički ustvrdimo da je u jadertinskom ikad došlo do diftongacije /ε/ i /ɔ/ (osim pred likvidima, a za /ɔ/ niti to). No kako se radi o pojavi koju poznaju dva susjedna dalmatoromanska idioma, takva nam se diftongacija u jadertinskome čini vrlo vjerojatnom. Što se same monoftongacije tiče, situacija je posve jasna u otvorenome slogu.³⁷ U zatvorenom slogu čuvanje uzlaznih diftonga /je/, /wo/ u veljotskom, te njihov daljnji razvoj u /ja/, odnosno /wa/, nalazi potpuno opravdanje u principima slogovnog izokronizma.³⁸ No, pitanje zašto su se i kako reducirali diftonzi u zatvorenom slogu u jadertinskom (/i/, /u/) i u raguzejskom morat će zasad nažalost ostati bez odgovora.

3. Naglašeni /e/, /o/, /i/ i /u/

Ovaj odjeljak obuhvaća sva četiri navedena samoglasnika zbog poznate činjenice da su oni u veljotskom podvrgnuti silaznoj diftongaciji u otvorenome slogu. Isto tako, poznato je da raguzejski provodi silaznu diftongaciju samo u slučaju /e/ i /o/.

Što se tiče jadertinskoga, situacija je iznimno diskutabilna. Potvrdom za diftongaciju slobodnog /i/ čini se samo toponim *Flaueico* (1067.) < *FLAVI VICU.³⁹ Kako Bartoli, tako i Zamboni navode i primjer *sclavaina* iz Zadra, no bez datuma.⁴⁰ Nema je u *Appendice lessicale* na kraju Zambonijeva rada (gdje se uz svaku potvrdu navodi i točan datum). Ovu potvrdu Bartoliju je pisanim putem dojavio Brunelli, no on sam u svojoj kolumni o jezičnoj povijesti Zadra u *Il Dalmata* ne navodi točnu referencu (osim *Archivio notarile*). U našim istraživanjima u zadarskom arhivu nismo naišli na taj oblik.⁴¹ To što ga navodi i kao relevantnog prihvaća jedan Zamboni daje mu ipak određeni kredibilitet.

Što se tiče /u/ Skok je mišljenja da grafija *Aloep* (danas Olib) u *De administrando imperio* (10. st.) predstavlja silazni diftong /oj/ < /y/ < /u/ < Ū.⁴² Zadržavanje tog stava sugerirao nam je i dr. Milenko Lončar, autor disertacije *Filološka analiza Porfirogenetovih vijesti o Hrvatima*.

³⁶ V. Muljačić 1962: 243.

³⁷ Za idiome koji provode silaznu diftongaciju (tu spada dalmatski), tipičan je vrlo intenzivan naglasak (koji uostalom i uzrokuje duljenje naglašanih samoglasnika u otvorenom slogu i zatim silaznu diftongaciju, usp. Schürr 1956: 215), a zbog kojega se ne toleriraju uzlazni diftonzi u otvorenom slogu (usp. Giammarco 1973: 115, n. 10). Čini nam se da je do povlačenja akcenta i poslije monoftongacije u otvorenom slogu došlo upravo zbog navedenih okolnosti, te da se radi o pandalmatskoj pojavi.

³⁸ O ovome vidi npr. Giammarco 1973 : 114.

³⁹ V. Skok 1950: 135, te Tekavčić 1982 b. Riječ je o toponimu s područja ili današnjeg naselja Nevidane ili današnjeg naselja Pašman, oba na otoku Pašmanu. Nema nastavljača u suvremenoj pašmanskoj toponimiji. Jakšić s pravom upozorava na izostanak ovog toponima u *De administrando imperio* (usp. Jakšić 1989: 84).

⁴⁰ Usp. ID: 399 i Zamboni 1976: 38.

⁴¹ To samo po sebi naravno ne znači da ga je Brunelli krivo prenio. Zadarski arhiv pretrpio je golemu štetu krajem Drugoga svjetskog rata, kada su mnogi dokumenti od neprocjenjive važnosti uništeni (korišteni kao ogrjev), a brojni drugi odneseni su u Veneciju.

⁴² V. Skok 1950: 79; 84, n. 1. Skokova etimologija *ALLŪVIUM čini nam se uvjerljivom, jer se radi o otoku s daleko najviše hidrotponima među svim zadarskim otocima (usp. Skračić 1996: 204-216).

Identičan ishod diftongacije /e/ i /i/ u slobodnom slogu u veljotskom (/ej/, kasnije /aj/) ponukao je mnoge na razmišljanje o prethodnoj fuziji /e/ i /i/.⁴³ Rezultat su bile teorije o eksternim razlozima (utjecaj slavenskog adstrata),⁴⁴ kao i traženje internih sistemskih objašnjenja za spomenutu diftongaciju,⁴⁵ sve do spekulacija o mogućoj metafoniji /e/ i /o/ u raguzejskom.⁴⁶ Iako je riječ o iznimno zanimljivim teorijama, iznošenje i argumentiranje našeg mišljenja o njima zauzelo bi bitno više prostora nego što smo ga predvidjeli za ovaj prilog. Zbog toga ćemo se ograničiti na jedan problem kronološke prirode. Ako su zadarski primjeri, koliko god rijetki bili (dva za /i/, jedan za /u/, nijedan za /e/ i /o/), iole relevantni, onda to ima bitne posljedice za pretpostavljeno jedinstvo dalmatoromanskih idioma.⁴⁷

Naime, imamo jednu potvrdu s početka 10. st. (*Aloep*), pa moramo pretpostaviti da je silazna diftongacija /y/ (< /u/) fenomen koji je postao relevantan barem u 9. st. Nadalje, toponim *Flaueico* već je 1067. kvalificiran kao *antiquo nomine* (ako kasniji prijepis vjerno odražava izvornu ispravu),⁴⁸ pa moramo dopustiti da se i diftongacija /i/ mogla dogoditi već u 10. st. Problem je u tome što nakon 11. st. u zadarskim dokumentima nema potvrda za silaznu diftongaciju (osim *sclavaina*, koja je vjerojatno iz kasnijeg doba). Suvremena toponimijska građa zadarskog područja (uključiv otoke) ne sadrži ni jednu jedinu potvrdu tog procesa (za razliku od Krka, gdje još uvijek postoje toponimi *Kanjaj* < *CANNĒTUM, *Bruskaj* < *BRUSCĒTUM i *Kikerajne* < *CICERĪNAE).⁴⁹ Zadarski refleksi iz kasnijeg razoblja su redovito /i/ za /e/ (*pargamina* (1441.) < PERGAMĒNA, *sidir* (1346.) < SEDĒRE, *tila* (1346. , 1441. , 1449. , 1451.) < TĒLA, *pina* (1346.) < PĪNNA, *cavičal* (1346.) < CAPĪTIUM + -al, *sira* (1346.) < SĒRA, *pavisi* (1346.) < PAVĒ(N)SI, *mitir(lu)* (1346.) < MĪTTĒRE, *avimo* (1346. , 1441.) < HABĒMUS itd.), te /u/ za /o/ (toponimi *Furnum* (1436.) < FŪRNU, *Runch* (1318.) *Crisceua runcha* (1389.), *Runca* (1450.) i suvremeni *Runka* < * *runk* < RUNCARE, te u dokumentima *cultra* (1289., 1348., 1449.) < CŌLTRA, *luntra* (1539.) < LŪNTRA, *rasun* (1325., 1451.) < RATĪŌNE, *svura* (1441.) < SŪPRA, *pirsuna* (1346.) < PERSŌNA itd.).⁵⁰ Što se tiče /u/, Slaveni su toponime preuzeli prije anteriorizacije ovog fonema u /y/, tako da današnji toponimi imaju /i/ po slavenskim

⁴³ V. Muljačić 2000/1995: 404-405; Zamboni 1976: 26.

⁴⁴ V. Muljačić 2000/1995: 404-405.

⁴⁵ V. Tekavčić 1971-73: 69.

⁴⁶ V. Tekavčić 1971-73: 84. Za metafoniju nema nikakvog dokaza, što priznaje i sam Tekavčić.

⁴⁷ Usp. npr. Zamboni 1976: 47.

⁴⁸ »...in insula in loco quo antiquo nomine Flaueico dicitur, nunc uero Postimena nominatur...« (usp. Jakšić 1989: 84).

⁴⁹ Bartoli navodi *Canait* (1419., 1537., v. ID. 340), *Bruscait* (1521., 1601. i 1611., v. ID: 340), te *Chechereine*, *Kakaraine* za koje ne navodi datum, ali navodi izvor (mappe catastr., v. ID: 340).

⁵⁰ Usp. ID: 397: *pargamina* (1441), *tila* (1441., 1449., 1451.), *avimo* (1441.), *cultra* (1449.), *luntra* (1539.), *razun* (1451.), *svura* (1441.);

Usp. CR: 202: *rasun* (1325.);

Usp. Zamboni 1976: 37: *pargamina* (1441.), *tila* (1441.), *avimo* (1441.), te na str. 38 *Runch* (1318.), *cultra* (1289., 1449.);

Usp. Hilje 1994: *Crisceua runcha* (1389.), str. 52, *Runca* (1450.), str. 55, *Furnum* (1436.), str. 60;

Usp. inventar Pietra Zadulinija (DAZd. *Magnifica Comunità di Zara*. Inventari i oporuke, b. I/sv. 8/f. 8, neobjavljeno): *sidir*, *tila*, *pina*, *cavičal*, *sira*, *pavisi*, *mitir(lu)*, *avimo*, sve iz 1346.

glasovnim zakonima (npr. Olib; v. i Tekavčić 1982 b). U kasnijim dokumentima nema primjera za silaznu diftongaciju /y/, osim za Olib, za koji vrlo često imamo grafije *Aluybi*, *Luib* i sl. Po Muljačiću, anteriorizacija /u/ (> /y/) dovela je do temeljitog prestrukturiranja veljotskog vokalizma.⁵¹ Ako uzmemo *Aloep* kao dokaz za diftongaciju takvog anterioriziranog /u/, onda bismo i u jadertinskom s pravom mogli očekivati promjene u vokalizmu analogne onima u veljotskom. No ovo bi moglo upućivati gotovo generalizirano /u/ za /o/ u potvrdama koje navodimo, a koje bi onda predstavljalo stanje koje prethodi diftongaciji, slično kao u raguzejskome.

Silazna diftongacija bi u jadertinskom, dakle, počela vrlo rano, možda već u 9. st., a od polovice 11. st. nema joj ni traga, osim u romanskom imenu otoka Oliba. Na mjesto silaznih diftonga stupaju monoftonzi, /i/ za /e/ i /i/, te /u/ za /o/ i /u/ (odnosno /y/). U Dubrovniku je silazna diftongaciju u punom razvoju zaustavio mletački utjecaj (1205.-1358.).⁵² Možda bi se zaustavljanje silazne diftongacije u Zadru također moglo pripisati mletačkom utjecaju, a pojava /i/ za /e/, te /u/ za /o/ mogla nazvati restitucijom stanja koje prethodi diftongaciji u smislu već spomenute fuzije /e/ i /i/ (te /u/ i /o/).⁵³ No, vidjeli smo da mletački utjecaj u Zadru nije bio dovoljno jak da nametne diftonge od /ɛ/ i /ɔ/ (u Dubrovniku je to uspjelo), pa zašto bi bio dovoljno jak da zaustavi silaznu diftongaciju? Možda zato što su silazni diftonzi potpuno strani mletačkom sustavu, dok je nekako mogao »tolerirati« monoftonge od /ɛ/ i /ɔ/? Ili je u jadertinskom, u kombinaciji s mletačkim utjecajem, više-manje prirodno došlo do monoftongacije silaznih diftonga, s obzirom na rani početak silazne diftongacije (monoftongacija je, inače, u romanskim idiomima, normalni i krajnji ishod procesa koji započinje silaznom diftongacijom)?

Stanje se, međutim, komplicira kad dođemo do veljotskog. Najstarija potvrda za diftong /aj/ < /e/ je *Canayt* (< * CANNĒTUM) iz 1419. Diftong /ej/ < /i/ na Krku je prvi put potvrđen dosta kasno, tek krajem 17. st. (*Comartein* < *LACU MARTINI, 1674). S obzirom da Krk pada pod mletačku vlast tek 1480., a eliminacija silaznih diftonga pripisuje se mletačkom utjecaju, bilo bi prirodno, u svjetlu zadarskih i dubrovačkih podataka, očekivati silazne diftonge na Krku bitno ranije. Legitimno je, dakle, zapitati se: u koje razdoblje smjestiti početak silazne diftongacije u veljotskome? Ako postupimo na u romanistici već uvriježen način, pa smjestimo silaznu diftongaciju stotinjak godina prije najstarije potvrde, ispada da početak silazne diftongacije u veljotskom treba datirati na početak 13. st.,⁵⁴ više-manje sukladno stanju u raguzejskom, a u razdoblju kada joj na zadarskom području više nema ni traga. Sve to uz pretpostavku da su tri primjera dovoljna da kažemo kako je u jadertinskome bilo silazne diftongacije. Ako je i nije bilo, naš zaključak neće se u bitnom izmijeniti: u pogledu silazne diftongacije, kako što se tiče samoglasnika koji su joj podvrgnuti, tako i što se tiče vremena u kojem ona nastupa, tri dalmatoromanska idioma o kojima je ovdje riječ pokazuju međusobno znatne razlike.

⁵¹ Usp. npr. Muljačić 2002: 949.

⁵² V. Muljačić 1962: 307 i Tekavčić 1971-73: 83-85.

⁵³ Usp. Muljačić 2000/1995: 404-405, te Tekavčić 1971-73: 69; 84.

⁵⁴ Ovo se više-manje slaže s Guberininom datacijom (usp. Guberina 1985: 183).

4. Zaključak

Analiza jadertinskog vokalizma u usporedbi s veljotskim i ragužejskim ukazuje na dosta heterogenu sliku dalmatoromanskih idioma.

U pogledu tretmana naglašenog /a/ veljotski i jadertinski, čini se, tvore skupinu koja velarizira ovaj fonem, bez obzira na strukturu sloga, dok ragužejski uvodi jasnu distinkciju: palatalizacija u otvorenom slogu, velarizacija u zatvorenom slogu. Čini se da ovi procesi spadaju u isti kronološki sloj (neposredno nakon doseljenja Slavena). Mogućnost palatalizacije u jadertinskom zasad ostaje na razini spekulacije, jer nije jasno u kojim bi uvjetima nastupala.

U pogledu tretmana naglašenih /ε/ i /ɔ/, jadertinski i ragužejski slijede isti put, dovodeći uzlazne diftonge /je/, /wo/ i u zatvorenom slogu i u otvorenom slogu, vjerojatno preko faze povlačenja naglasaka na prvi element, do monoftonga (u jadertinskom), odnosno na prag monoftongacije (u ragužejskom), dok veljotski čuva uzlazne diftonge u zatvorenom slogu, te ih dalje razvija do /ja/, /wa/ (19. st.).

Silazna diftongacija u dalmatoromanskim idiomima posve je neujednačena. Dok ragužejski diftongira samo /e/ i /o/, vjerojatno od početka 13. st., veljotski u istom razdoblju počinje diftongirati sva četiri samoglasnika najmanjeg stupnja otvorenosti (/e/, /o/, /i/ i /y/). Jadertinska silazna diftongacija je dosta upitna, no ako je postojala, počela je već u 9./10. st., te joj nema ni traga od druge polovice 11. st.

U svjetlu ovih zaključaka, čini nam se nužnim donekle modificirati Zambonijev stav po kojem »[...] la frammentazione dialettale del dominio dalmatico può essere tutt'al più ammessa come effetto parziale di condizionamenti seriori che come reale disposizione di partenza [...]« (1976: 47). Donekle, jer je istina da se »zabijanje slavenskih klinova« među dalmatinskim komunama i mletački utjecaj, bez sumnje zaslužni za neke razlike među dalmatoromanskim idiomima, mogu okvalificirati kao »condizionamenti seriori«. No, »disposizione di partenza« je sve prije nego homogena, kako u pogledu tretmana naglašenog /a/, tako i u pogledu silazne diftongacije. Kronološki prioritet Zadra u pogledu silazne diftongacije ne bi pričinjao većih problema kad bismo Zadar promatrali kao svojevrsni epicentar fenomena. No, kad bismo tri izolirana i nepouzdana primjera ocijenili nedovoljnima za postuliranje silazne diftongacije u jadertinskom, slika bi se u bitnom izmijenila, i to u prilog posvemašnjoj heterogenosti. Takvu heterogenost ne bi, naravno, trebalo interpretirati kao heterogenezu. Neki lingvisti, među njima Filipi, izrazili su vjerovanje u prvotno jedinstvo vulgarnog latineta na čitavoj istočnoj obali Jadrana (furlanski, istriotski, dalmatski).⁵⁵ Ovu bez daljnega zanimljivu tezu trebalo bi, međutim, potkrijepiti uvjerljivijim argumentima nego što se to dosad činilo.

KRATICE

- *ACILPR XIII: Actes du XIIIe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*

- *Atti: Atti della tornata di studio nel cinquantésimo anniversario della fondazione in Zara*

⁵⁵ O ovome v. Filipi 2002: 88.

- BALM: *Bollettino dell' Atlante Linguistico Mediterraneo*
- CR: Jordan, Iorgu (ur.), *Crestomație Romanică, vol. I*, Editura Academiei Republicii Populare Romine, 1962.
- DAZd: Državni arhiv u Zadru
- FOC: *Folia onomastica Croatica*
- ID: Bartoli, Matteo Giulio, *Il dalmatico. Resti di un'antica lingua romanza parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romània appennino-balcanica*, Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma, 2000. (prijevod Bartolijeva djela *Das Dalmatische. Altromanische Sprachreste von Veglia bis Ragusa und ihre Stellung in der apennino-balkanischen Romania*, A. Hölder, Wien, 1906.)
- LRL: *Lexikon der Romanistischen Linguistik*
- OJ: *Onomastica Jugoslavica*
- RFFZd: *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*
- RLIR: *Revue de linguistique romane*
- SZB: Spisi zadarskih bilježnika

IZVORI

- DAZd. *Magnifica Communità di Zara*. Inventari i oporuke, b. I/sv. 8/f. 8
DAZd. SZB: Articutius de Rivignano (1383.-1416.), b. V/sv. I/1/f. 1r
DAZd. SZB: Articutius de Rivignano (1383.-1416.), b. IV/sv. III/3/f. 34r
DAZd. SZB: Theodorus de Prandino (1403.-1441.), b. VI/sv. I/12/ff. 16r-20r

LITERATURA

- Butler, Jonathan, L., 1976: *Uno sguardo al vocalismo tonico del vegliotto*, *ACILPR XIII* 1, Université Laval, Québec, str. 221-228
- Hadlich, Roger Lee, 1965: *The Phonological History of Vegliote*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill
- Hilje, Emil, 1994: *Prilog povijesnoj topografiji zadarskog područja*, *FOC* 3, HAZU, Zagreb, str. 49-76
- Filipi, Goran, 2002: *Istriotisch*, u: Okuka/Krenn (ur.), *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens. Bd. 10, Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*, Klagenfurt/Celovec, str. 87-89
- Giammarco, Ernesto, 1973: *Abruzzo dialettale*, Istituto di Studi Abruzzesi, Pescara
- Guberina, Petar, 1985: *La diphtongaison véglote est-elle une diphtongaison romane?*, u: Deanović, Mirko (ur.), *Zbornik u čast Petru Skoku*, JAZU, Zagreb, str. 181-191
- Jakšić, Nikola, 1984, *Prilozi povijesnoj topografiji otoka Ugljana: RFFZd, Razdio povijesnih znanosti* (15), 1988/1989, Zadar, 1989., str. 83-102
- Klaić, Nada / Petricioli, Ivo, 1976: *Zadar u srednjem vijeku do 1409.*, Filozofski fakultet u Zadru, Zadar

- Kojić, Branko / Barbalić, Radojica, 1975: *Ilustrirana povijest jadranskog pomorstva*, Stvarnost, Zagreb
- Muljačić, Žarko, 1962: *Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. st.*, *Rad, knj.* 327, JAZU, Zagreb, str. 237-380
- Muljačić, Žarko, 1991: *Vokalsysteme in Kontakt. Was verdankt der vegliotische Vokalismus der slawo-romanischen Symbiose?*, u: Ivir, Vladimir / Kalogjera, Damir (ur.), *Languages in Contact and Contrast. Essays in Contact Linguistics*, Mouton / de Gruyter, Berlin / New York, str. 317-327
- Muljačić, Žarko, 1993: *Il veneto da lingua alta (LA) a lingua media (LM): Rivista di Studi Italiani*, a. IX, 2, Toronto, str. 44-61
- Muljačić, Žarko, 2000: *Das Dalmatische. Studien zu einer untergegangenen Sprache*, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Wien
- Muljačić, Žarko, 2000/1971: *Dalmate*, u: Muljačić 2000: 393-416, izvorno objavljeno u: Bec, Pierre (ur.), *Manuel pratique de philologie romane, vol. 2*, A. & J. Picard, Paris, 1971., str. 393-416
- Muljačić, Žarko, 2000/1995: *Dalmatisch – Il dalmatico*, u: Muljačić 2000: 395-416, izvorno objavljeno u: G. Holtus / M. Metzeltin / Ch. Schmitt (ur.), *LRL, Band / Volume II, 2. Die einzelnen romanischen Sprachen und Sprachgebiete vom Mittelalter bis zur Renaissance / Les différentes langues romanes et leurs régions d'implantation du Moyen Âge à la Renaissance*, Niemeyer, Tübingen, 1995, str. 32-42
- Muljačić, Žarko, 2000/1997: *Il gruppo linguistico illiro-romanzo*, u: Muljačić 2000: 417-434, izvorno objavljeno u: G. Holtus / J. Kramer / W. Schweickard (ur.), *Italica et Romanica. Festschrift für Max Pfister zum 65. Geburtstag, Bd. 3*, Tübingen, 1997., str. 59-72
- Muljačić, Žarko, 2001: *I contatti greco-, croato- e albano-tardolatini come fattori della «genesi» delle lingue dalmato-romanze*, u: Urso, Gianpaolo (ur.), *Integrazione. Mescolanza. Rifiuto. Incontri di popoli, lingue e culture in Europa dall'Antichità all'Umanesimo. Atti del convegno internazionale, Cividale del Friuli, 21-23 settembre 2000*, L'Euma di Bretschneider, Roma, 2001 (na omotu: Fondazione Niccolò Canussio), str. 277-285
- Muljačić, Žarko, 2002: *Dalmatisch*, u: Okuka/Krenn (ur.), *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens. Bd. 10, Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*, Klagenfurt/Celovec, str. 947-950
- Raukar, Tomislav/Petriccioli, Ivo/Švelec, Franjo/Peričić, Šime, 1987: *Zadar pod mletačkom upravom*, Narodni list/Filozofski fakultet Zadar, Zadar
- Rosenkranz, Bernhard, 1954: *Die Gliederung des Dalmatischen*, *ZrPh* 71, Niemeyer, Tübingen, str. 269-279
- Schürr, Friedrich, 1956: *La diphtongaison romane*, *RLiR* XX (1-2), Société de linguistique romane, Strasbourg, str. 107-248
- Skok, Petar 1950: *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima I-II*, Jadranski institut JAZU, Zagreb
- Skračić, Vladimir 1996: *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*, Književni krug Split, Split

- Skračić, Vladimir 2002: *Koje otoke označava Porfirogenetov Katautrebena?*, FOC 11, HAZU, Zagreb, str. 189-202
- Straka, Georges 1956: *La dislocation linguistique de la Romania et la formation des langues romanes à la lumière de la chronologie relative des changements phonétiques*, RLiR XX (2), Société de linguistique romane, Strasbourg, str. 249-267
- Swiggers, Pierre, 1987: *Le système phonologique du végliote*, u: Holtus, Günter/Kramer, Johannes (ur.), *Romania et Slavia Adriatica. Festschrift für Žarko Muljačić*, Helmut Buske Verlag, Hamburg, str. 289-299
- Tekavčić, Pavao, 1971-73: *Sul vocalismo neolatino autoctono nelle coste orientali dell' Adriatico*, BALM 13-15, Firenze, str. 57-92
- Tekavčić, Pavao, 1982a: *Le due sponde dell' Adriatico nei due millenni di storia linguistica romanza*, *Abruzzo XX*, 1-3, Edizioni dell' Ateneo, Roma, 1982.
- Tekavčić, Pavao, 1982 b: *Motovun i Flaveyco*, OJ 9, JAZU, Zagreb, str. 129-136
- Zamboni, Alberto, 1976: *Note linguistiche dalmatiche*, Atti IX, Società Dalmata di Storia Patria, Padova, str. 9-66

ON SOME PROBLEMS CONCERNING THE IADERTIN VOCALISM

Summary

The article discusses the vocalism of Iadertin, Dalmato-Romance variety once spoken in the city of Zadar and the surrounding islands, comparing it with the Vegliote and Ragusan vocalism, with the aim of verifying the theories on the relative uniformity of Dalmatian varieties in the context of the new insights offered by Muljačić, Butler and Tekavčić, as well as in the context of the documents recently found in the State Archive of Zadar.

SU ALCUNI PROBLEMI DEL VOCALISMO JADERTINO

Riassunto

Si propone una riesamina del vocalismo jadertino (varietà dalmatica della città di Zara e delle isole circostanti), comparandolo col vocalismo veglioto e raguseo, con fine di verificare se le teorie sulla uniformità relativa delle varietà dalmatiche siano ancora sostenibili sotto la luce di nuove conoscenze fornite dai lavori di Muljačić, Butler e Tekavčić, come anche dai documenti recentemente trovati nell'Archivio di Stato a Zara.

Podaci o autoru:

Nikola Vuletić, znanstveni novak na projektu *Toponimija neistraženih sjevernodalmatinskih otoka i obale* glavnog istraživača dr. Vladimira Skračića i asistent u Centru za jadranska onomastička istraživanja Sveučilišta u Zadru, Obala Petra Krešimira IV. 2, 23 000 Zadar; e-mail: nikola.vuletic@unizd.hr; kućna adresa: Zadar, Sv. Vinka Paulskog 12.